

BÜGÜN DE CELALİ İSYANLARI MI?*

Prof. Dr. Sina AKŞİN

Çok değişik koşullarda yaşamış bir Osmanlı Devletinin birkaç yüzyıl önce yaşamış olduğu bir takım olayları bugün Türkiye Cumhuriyetinin yaşamakta olduğu olaylarla karşılaştırmak bir çoklarına haklı olarak garip gelecektir. Umuyorum ki, bu çalışmamla neden böyle bir karşılaştırma yapmanın yararlı olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye bugün gün geçtikçe koyulaşan ve şiddet olaylarına yol açan siyasal bir kutuplaşmaya doğru gitmektedir. Bir zamanlar ağza alınmayan ya da alınamayan iç savaş sözü bugün yavaş yavaş yayılmağa başlamıştır. Birçoklarının teşhiste birleşmek ihtiyacını ileri sürmesine rağmen, teşhisler son derecede farklıdır. Sağa göre olayların sorumlusu soldur, onların deyimiyle komünizm. Belki CHP komünist değildir ama, içinde komünizme yakın bir çok kimseler vardır ve komünistleri korumakta, iktidar olduğunda iş vermektedir. Komünizm, kanlı bir diktatörlük kurmak, mülkiyeti kaldırarak, ülkeyi böylecek komünist bir düzen getirmek istemektedir. Birçok gençlerin —bunların birçoğu Kürt olmadığı halde— solculuk ya da komünistlik diye yaptıkları şey, düpedüz Kürt milliyetçiliğidir. Komünistleri azdıran, onlara cesaret veren, ülkemiz için bir “lüks” olan 27 Mayıs Anayasası olmuştur. Kargaşalığın sona ermesi ve feci bir komünist diktatörlüğünün kurulmaması için, Anayasa esaslı bir değişikliğe uğramalı, özgürlükler kısıtlanmalı, özerk, bağımsız kurumlara hükümetler rahatça karışabilmelidir. Bu arada sol faaliyetler iyice kısıtlanmalı, tercihan kaldırılmalıdır. Solcu ya da komünist faaliyet önlediği anda memleket huzura erecektir. Bu önleme kanunî yollardan olabilir, kanunlar elvermiyorsa, solla mücadele eden “vatansever” grupların, devletin yardımcı kuvvetleri olarak, tasvip hatta destek görmesi lazımdır. 12 Marttan sonra af çıkmasaydı, kargaşalık bu denli ileri boyutlara varmayacaktı. 12 Martın sert tutumu sürdürülseydi, sorun çözülmüş olacaktı. Sağ kutbu az ya da çok destekleyenlerin kamuoyunun aşağı yukarı böyle düşündüğünü sanıyorum.

Sol kutbu az ya da çok destekleyenlerin kamuoyu ise işi çok farklı

* 1980 ilkbaharında ODTÜ’de yapılan 1. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresine sunulmuş tebliğdir.

görmektedir. Onlarca Türkiye demokrasi ise, solun serbestçe gelişebilmesi gerektir. 27 Mayısın getirdiği düzen de demokrasi açısından yetmemektedir. Ceza Kanununun 141 ve 142. maddeleri, yani komünizm yasağı kalkmalıdır. Kargaşalığın kökeninde, sağın demokrasi ortamı içinde kaçınılmaz olan sol gelişmeyi önlemek, bir takım komplolarla 1961 Anayasasının işlemeziğini ispat etmek isteği yatmaktadır. Üniversite gençliği arasında sol hareket yayılınca, bunu önlemek için bazı öğrenci önderleri “faili meçhul” cinayetlerle bertaraf edilmeğe başlanmıştır. Bu da yetmeyince, iktidarın göz yumması, hattâ belki desteğiyle “komando” kampları kurulmuş, burada eğitilen sağ eylemciler, solcuların üzerlerine saldırtılmıştır. Bu olaylar yüzünden solcu gençlik de silâhlanmak zorunda kalmıştır. Bir kısım sol çevrelere göre, Amerikalı çavuşların, Elrom’un kaçırılması olayları kışkırtıcı ajanların işidir. Sol gençlik, dayak, işkence ve cinayetle çıldırılmış, eyleme itilmiştir. Amaç, solcuları tenkil etmek, onlardan sorumlu tutulacak Anayasayı da sağın arzuları doğrultusunda esaslı bir biçimde değiştirmektir. Nitekim 12 Mart düzeni bunu bir ölçüde sağlamış, aşırı sağ da hedef aldığı ilân etmesine rağmen, sağ eylemcileri görmezlikten gelerek, bazı Nurcuları kovuşturmak suretiyle gûya tarafsızlığını göstermek istemiştir. Ülkeye barış ortamının gelebilmesi için af şarttı. Fakat Milliyetçi Cephe hükümetleriyle MHP devlet kadrolarında da adamakıllı yuvalanmış, sonunda faşist diktatörlüğünü kurmak umduyla kargaşalığı arttıran eylemlerini çoğaltmıştır. Birçok sol çevreler, CHP hükümetlerini MHP tehlikesine geç ve güç uyanmakla suçlamaktadırlar. AP hükümetleri ise, CHP’nin eylemci solu kınadığı gibi eylemci sağı kınamamak bir yana, bunları düpedüz teşvik etmek ve korumakla, hattâ bir bakıma iktidara getirmekle suçlanmaktadır. Sol kutup kamuoyunun görüşleri sanırım böyle özetlenebilir.

Görülüyor ki iki taraf da birbirini, diktatörlüğünü kurmak amacıyla komplo tezgâhlamakla suçlamaktadır. İki kutup dışında, kargaşalığı komplo, hem de tarafların sorumlu olmadıkları bir komplo olarak açıklayanlar vardır. Örneğin, kargaşalığın silah satışlarını canlı tutmak için silah kaçakçılarınca körüklendiği görüşü vardır. Kimileri devlet örgütü içinde kontr-gerilla denilen bir merkezin bu işleri tezgâhladığını iddia etmektedir. Başkaları, kargaşalığın, Türkiye’yi dengesiz (**destabilized**), yani zayıf durumda tutmak isteyen bazı yabancı devletlerce, daha doğrusu, bunların istihbarat örgütlerince yönlendirildiğini ileri sürüyorlar. Bazı kargaşalık olaylarının, hattâ daha sonra başbakan olmuş bir parti genel başkanına yöneltilen suikast girişimlerinin hiç üstüne gidilmemesi ya da gidilememesi, her iki tarafın baş sanıklarının en sağlam sanılan hapisanelerden kaçabilmiş olmaları gibi şüpheli olaylar kimilerince bu ikinci tür komplo görüşlerini destekler mahiyette sayılmaktadır.

CHP, bu işte AP'yi tarafgir buluyor ve kendi tarafsızlığının bu işin üstesinden geleceğine inanmış olmalıydı ki, 1977 seçimlerinde bu konuya önem verdi. Fakat kargaşalık CHP hükümetiyle son bulmadı ve AP de bunu vurgulamakta gecikmedi. Ne olmuştu? Sağ kamuoyunun düşündüğü gibi, CHP de tarafgir miydi, onun için mi sorunu çözememişti? Yoksa, kıl payı çoğunlukla karma hükümet olmanın, yani tam iktidar olamamanın sonucu muydu bu? Kimilerine göre, bu, geçerli bir özür olamaz. Baştan iş sıkı tutulsaydı, kargaşalık büyük ölçüde son bulurdu.

Yukarıda andığım komplo kuramalarında az ya da çok, şu ya da bu ölçüde bir gerçek payı bulunduğunu kabul etsek dahi, 1968'den bu yana, 12 Mart dahil, türlü türlü iktidarların döneminde, türlü türlü tedbir uygulamalarına rağmen, azalmayan, tersine çoğalan, ve bütün toplumu sarmak istidadını gösteren kargaşalık olayının bence sağlam bir 'toplumsal tabanı' olmak gerekir. Bu doğruysa, o zaman kargaşalık ortamının, toplumdaki rahatsızlık sürdükçe —ki, bu hayli uzun bir zaman olabilir— devam etmesi beklenebilir. O zaman doğru güvenlik tedbirleri yanında, doğru toplumsal tedbirler de almak gerekecektir. Yanlış güvenlik tedbirleri siyasetinin, ya da yanlış toplumsal tedbirler siyasetinin kargaşalığı azdirması ve ülkeyi iç savaşa sürüklemesinden korkulabilir.

Gelelim Celalî isyanlarına. Mustafa Akdağ'a göre, işaretleri ve belirtileri 16. yüzyılın başlarına uzanan, 1550'den sonra belirginleşen ve yüzyılın sonuna doğru çoğalan, 1596-1609 arasında doruğa ulaşan bir olaydır bu. Celalî kargaşalığı bütün 17. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. İsyan ilk önce medreselerde suhteler, yani öğrenciler arasında başladı —1968'de olduğu gibi. Zaman zaman IV. Murat, Kuyucu Murat, Köprülü Mehmet'in ve diğer başkalarının yaptığı gibi sert davranıldı— 12 Martta da sert davranılmıştı. Zaman zaman yumuşak davranıldı, suhtelerin şikâyetlerine yol açan durumları düzeltmek için nişan-ı hümayunlar, Celalîlerin isyanlarına yol açan yolsuzlukları itiraf eden adaletnameler¹ çıkarıldı — CHP'nin 1973 ve 1978'de ilk iktidara geldiğinde sevgi dolu diye tarif edilen davranışları gibi. Fakat ister sert davranılsın, ister yumuşak ve anlayışlı, Celalî kargaşalığı en az 1,5 yüzyıl sürdü. Bu kargaşalık önce medreselerde suhte ayaklanmaları olarak belirdi. Bugünkü kargaşalık da yüksek öğrenim kurumlarında başladı, sert ve yumuşak çeşitli tavırlara rağmen 12 yıldır devam ediyor ve şiddetlenerek devam ettiği için ne zaman biteceğini kestirmek kolay değildir.

Osmanlı Kargaşalığı: Celalî olayının ilk belirtisi olarak 1528 isyanı

¹ 1565 Kanuni, 1590 veya 1591 III. Murat, 1598 III. Mehmet, I. Ahmet adaletnameleri. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, (Ank., Bilgi Y., 1975), s. 283-6.

kabul edilir. 16. yüzyılın başlarında Şah İsmail'in Şiilik propagandası Anadolu'da hayli etki yapmıştı. Zira Şah İsmail, Anadolu Alevileri gibi aşiret halinde örgütlenmiş göçebe Türkmenleri temsil ediyordu. Böylece dinsel inanç — dil ve kültür — toplumsal örgütlenme açısından tam bir çakışma olmuş oluyordu. Oysa Osmanlı hükümeti, mutlak iktidarına daha itaatli olan yerleşik köylüleri ve köylüleri tercih ediyordu ki, bunlar da daha çok Sünni idiler. Resmi Osmanlı kaynaklarından bir çoğu evvel ve âhir Anadolu'da çıkan karışıklıkları basmakalıp bir tavırla Kızılbaşlığa bağlarlarsa da Sünni köylüler, hattâ tımarlı sipahiler bu ayaklanmalara karşı tavır almadıkları gibi, bir süre sonra bu harekete kendileri de katılmışlardır. Zira aynı şeylerden şikâyetçiydiler. 1528'de Anadolu'unun pek çok yerini kaplayan ve Alevilerin başlattıkları ayaklanmalar, Kanunî Süleyman'ın tahta geldiğinde karşılaşmış olduğu para darlığına çare olmak üzere yeni bir arazi tahririyle halkın vergi yükünü ağırlaştıran, sipahilerin dirliklerini kısan bir uygulamaya gitmiş olmasından kaynaklanıyordu. Ayaklanma bastırıldı².

Şehzade Mustafa'nın, babası Kanunî tarafından katlinden sonra 1555'de çıkan Düzmece Mustafa isyanında, isyancılara karşı "hiç de tedavi edici" bir muamele yapılmamıştı. Onun için Kanunî'nin diğer oğlu Bayezit'in isyanı geniş bir yandaş kitlesi toplayabilmişti. Ne var ki, ihtiyar Padişah, Bayezit'in adamlarına karşı daha da sert davrandı, Bayezit ile Selim arasındaki mücadelede tarafsız kalmış olan sipahilerin dahi dirlikleri ellerinden alındı. Üstelik Anadolu'nun asayiş işleri için yeniçeriler gönderildi. Bütün bunlar büyük tepki doğuran davranışlardı³. İşte Bayezit isyanında suhteler bölükler halinde isyana katıldıkları için, ardından gelen tenkilde sorgusuz sualsiz idam olundular. Bu ise, onları sindireceğine daha çok azdırdı. Suhtelerin niye silahlanıp isyan ettiklerini şöyle açıklamak mümkün: Müslüman halk için askerî (yönetenler) sınıfa girmenin yolu medrese mezuniyetinden geçiyordu. Akdağ, isyanı, iktisadî şartlar yüzünden sayısı çoğalmış olan çift bozanların (tarımı terk edenler) medreselere dolmuş olmasına, medreselerde ise cinsel, maddî ve manevî ortamın sağlıksızlığına bağlıdır⁴. Ben, özellikle, sebebi çift bozanlık olsa da, olmasa da, medreselerdeki aşırı kalabalığa dikkat çekmek istiyorum, zira bugün de aynı şeyi yaşıyoruz. Medresede okuyanlar, mezun olduklarında, bir takım kamu görevlerini elde edebilecekleri beklentisi içinde olmalıydılar.

² Akdağ, s. 115-22. Cook da ayaklanmalarda Aleviliğin bizatihi bir rol oynamadığı kanısındadır. M.A., Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1800*, (London, Oxford UP, 1972), s. 35-6.

³ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, (İst., Güzel Sanatlar Akademisi Y., 1965), s. 106-13.

⁴ Akdağ, s. 153-60.

Fakat fetihlerin azalmağa yüz tuttuğu bir sırada, medreselere doluşan öğrenci kalabalıklarının mezuniyette görev alabilme beklentisi ciddi bir ihtimal olmaktan çıkmış olmalıydı ki, suhteler isyana ya da eşkiyalığa kayıyorlardı. Hükümetin kanlı tenkil tedbirleri de, anlaşılın, dayanışma ruhu yüksek olan suhteleri ayrıca isyana sevk eden bir etkendi. Bu nedenle suhtelerin hükümet kuvvetleriyle olan mücadelesinde, zaman zaman müderrisler ve kadılar da suhtelerden yana tavır alıyor, iş ehl-i şer (ulema) ile ehl-i örf (diğer hükümet görevlileri) arasında bir kavgaya dönüşüyordu⁵.

Medreselerdeki aşırı kalabalığı salt tarım düzenindeki yolsuzluklara, çoğalan sömürüye bağlamak mümkün değildir. Bir de bu çağda bir nüfus patlaması olayı var. Fernand Braudel'e göre, 16. yüzyılda Akdeniz dünyasının yaşadığı alt-üstlüklerde baş etken nüfus artışıdır. 1450-1650'lerde genel bir nüfus artışı söz konusudur. 1500-1600 arasında Akdeniz'de nüfusun 30-35 milyondan 60-70 milyona yükseldiğini varsayıyor Braudel. 1550'ye değin iktisadî gelişmeye katkıda bulunan artış, bu tarihten sonra kaynakların aşırı baskı altına girmesi (tarım kesiminin iktisadî anlamda elastikiyetten yoksunluğu nedeniyle), eşkiyalığın yaygınlaşması sonucu 1600'den sonra bunalıma yol açtı. Zaten zayıf olan burjuvaziler silindi, yeniden bir feodalleşme başladı⁶. M.A. Cook, yaptığı bir araştırmayla tarımsal üretimdeki artışın nüfus artışıyla atbaşı gidemediğini, dolayısıyla kaynakların baskı altına girmiş olduğunu, başka bir deyişle toplumun darlığa itildiğini, suhte ve Celali ayaklanmalarının kökeninde bunun bulunduğunu gösteriyor⁷.

1575'de III. Murat'ın tahta geçmesi üzerine suhtelere karşı tavır değişiyor. Kapıkullarını kayırıp gözetin siyaset yerine taşra halkı ve askeri-ne karşı daha anlayışlı bir hava geliyor. Medrese öğrencilerinin sorunları olabileceği kabul ediliyor, eğitim düzenindeki aksaklık ve yolsuzlukları düzeltmek için 1576 ve 1579'da bazı tedbirler alınıyor, af ilân ediliyordu. Fakat anlaşılın bunlar sorunların köküne inemediği için, suhteler eski davranışlarını sürdürdüler, hattâ arttırdılar. Yeniden "asıpkese siyasetine" geri dönülmesi ise daha önce olduğu gibi mazlumiyet ve intikam

⁵ 1573'de Sivrihisar suhtelerinin isyanını bizzat Müderris Resul Fakih yönetiyordu. Akdağ, s. 189-90, 183.

⁶ Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, (London, Collins, 1973), s. 402-3, 426-7. Barkan'a göre 1520-30 ile 1570-80 yılları arasında 12 Osmanlı kentinde nüfus artışı % 84 idi. Nüfus hareketleri bu çağda sıkı bir denet altında olduğundan, Barkan'a göre bu oran, toplam nüfus artışının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ömer Lütfi Barkan, "Research on the Ottoman Fiscal Surveys", *Studies in the Economist History of the Middle East*, ed. M.A. Cook (London, Oxford UP, 1970), s. 167-9.

⁷ Cook 1972.

duygularını kamçıladığı için, sorunu çözemiyordu. Köylü, suhteler tarafından da, onları bastırmağa memur hükümet görevlilerince de soyuluyor, zulme uğruyordu. Buna rağmen, köylünün suhteleri ehven-i şer olarak tercih ettiği anlaşılıyor. 1582 ve 1584 afları ve tedbirleri sonuç vermediyse de, Akdağ 1587'den itibaren suhte isyanının gücünü yitirdiğini söylüyor⁸. Ne var ki, 1584 yılını iç kavganın bütün Anadolu halkına yayıldığı bir yıl olarak kabul ediyor. O halde öğrenci isyanının gücünün azaldığını söylemek yerine, bunun bütün toplumu kapsamına alacak biçimde genişleyip yayıldığını söylemek daha doğru görünüyor.

Bu noktada Osmanlı kargaşalığının neden 1584'de keskinleştiğini, incelemek gerekir. O yıl Devletin parası olan akçe büyük bir değer kaybına, o zamanın deyimiyile tağşişe uğradı. Daha önce 100 dirhem gümüşten 457 veya o civarda akçe kesilirken (örneğin, 1565'de 450 akçe), 1584'de 800, hattâ 1600'de 950 akçe kesilir oldu. Halil Sahillioğlu'nun 1326-1740 tarihlerinde akçe ağırlıklarını gösteren tablosunda görülen en büyük değer kaybı budur. Bütün tarihler bunun toplumda büyük sarsıntılar yaptığında birleşiyorlar⁹. Demek ki, kargaşalığın yayılıp büyümesinde ve suhte isyanları niteliğinden çıkmasında herhalde para değerindeki düşmenin ve bunun yarattığı korkunç pahalılığın rolünü aramak gerekir.

Celalî eşkiyasını ortadan kaldırmak için köy ve kasabaları dolaşan ehl-i örf, yani hükümet adamları, bu bahaneyle halkı soyup soğana çevirmekten geri kalmıyorlardı. Hattâ Celaliler daha çok zenginlere dadandıkları halde, ehl-i örfün halkın soynması yüzünden halk adeta Celalileri tercih ediyordu. 1590 veya 1591'de III. Murat Adalet Fermanını çıkararak ehl-i örtün teftiş gezilerine çıkmasını yasakladı. Hükümet görevlileri bu durumda kapı halkları olan leventlerini besleyemeyecek, bunlar da gidip Celalilere katılacaktı. Bunun da, merkezin vergileri toplayamaması, kırlık alanların Celalilerin denetimine geçmesi gibi sakıncaları ortadaydı. Hükümet kısa bir süre sonra Adalet Fermanıyla çelişik kararlar almağa itiyor, fakat daha sonra yeni bir adaletnameyle halkı gözetmek tavrına dönüyordu. Nitekim 1598'de III. Mehmet'in Adaletnamesi çıktı. Adeta bir

⁸ Akdağ, s. 255-82.

⁹ Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)", *Gelişme Dergisi*: 1978 Özel Sayısı, s. 38; Akdağ, s. 36-9; Cezar, s. 72-4; Braudel, s. 532-41. Akdağ, tağşişin hazineye kâr sağlamak için olduğu görüşünü "tarihi realiteye" ve "ekonomi ilmine" aykırı buluyor. Zira Devlet harcadığı mağşuş akçeleri sonra vergi olarak geri almak durumundadır. s. 39-40. Oysa önemli olan, Hazinesinin o andaki sıkıntısını gidermektir, bir sıkıntı daha olursa yeniden tağşiş yolu açıktır. Kaldı ki, Osmanlı, harcadığı paraları vergi ödemelerinde kısmen kabul etmek oyunbozanlığını da yapmamış değildir. Sahillioğlu, s. 19. Braudel de tağşişten her yerde devletlerin kârlı çıktıkları kanısındadır. s. 525.

tahtarevalli oyunuydu bu. Fakat hükümet halkın şikâyetlerine ne derecede duyarlı olursa olsun, son tahlilde kendi adamları olan ehl-i örfü tutmak zorundaydı. Ehl-i örf yeyip besienmeliydi ki, başta Padişah, İstanbul'daki kodamanları besleyebilirdi. Fakat 1598 Adaletnamesi köylüye yigitbaşılar yönetiminde il erleri diye silahlı örgüt kurma yetkisi vermiş bulunuyordu. Artık ister Celaliler, ister ehl-i örf, köylerde kolay kolay zulüm yapamayacaklardı. Belki biraz da bu yüzden, bundan sonraki aşamada, büyük Celalî ordularının kurulduğunu, kırsal bölgelerin talanı ile yetinilmeyip şehirlerin kuşatıldığı ya da talan edildiğini görüyoruz. Örneğin, büyük Celalî başbuğlarından Karayazıcı'nın 20.000 sekbanı olduğu söylenir.¹⁰ Daha önce de belirttiğim üzere, Celalî isyanları zaman zaman Kuyucu Murat, IV. Murat, Köprülü Mehmet gibi kan dökücü Padişah ya da devlet adamlarına rağmen, 17. yüzyıl boyunca sürüp gitti. İhtimal 17. yüzyılın ikinci yarısında Celaliliğin tavsayıp sonra kaybolması, buna yol açan nedenin, yani nüfus çoğalması olayının tersine dönmesine bağlanabilir. Bu varsayım doğruysa, nüfus azalmasıyla toprağın üzerindeki baskı hafiflemiş, toprak yeniden herkesi geçindirir hale gelmiştir.

Bugünkü Kargaşalık: Türkiye'nin bugün yaşamakta olduğu kargaşalık birçok bakımlardan Osmanlı Devletindeki kargaşalığı andırıyor. Gözle görülür haldeki nüfus baskısının dışında, demokratik diye nitelendirilebilecek baskılar sonucu olarak, Osmanlı döneminde olduğu gibi, ihtiyacın kat kat üstünde bir yüksek öğrenim öğrenci nüfusuna sahibiz. Bunların pek çoğu "kuru kalabalık" olduklarının, öğrenimini yaptıkları mesleği yürütmek ihtimallerinin pek bulunmadığının farkındadırlar. Onun için de, öğrenci statüsünün kendilerine verdiği rahatlık ve sorumsuzlukla, eylemci olan siyasal örgütlere kapılmaktadırlar. Bunun böyle olduğu, okudukları alanda kendilerini ciddi iş imkânlarının beklediğini bilen öğrencilerin bu tür eylemciliğe iltifat etmemelerinden bellidir. Osmanlı kargaşalığı fazla kalabalık medrese öğrencilerinin eyleme geçmesiyle başlamış, daha sonra topluma yayılmıştı. Bugün de yüksek öğrenim kurumlarında başlamış olan kargaşa, köyler dahil, toplmun tümünü kapsayacak bir istidat gösteriyor. Ne var ki, yakın zamanda Ankara Cezaevindeki 125 sol ve 162 sağ eylemciye Doğu Ergil'in uygulamış olduğu ankete göre, solcu eylemcilerin % 53,6'sı, sağcılarının % 56,1'i öğrenciydi¹¹. Solcuların % 68'i, sağcılarının % 66,1'i ilçe merkezi, kasaba ya da köyde doğmuştu. Solcuların % 52,8'i, sağcılarının % 51,9'unun babaları işçi, çiftçi, din adamı ya da işsizdi. Solcuların % 76,8'i, sağcılarının % 79,7'si dört veya daha çok çocuklu ailelere mensuptular. Nihayet solcuların % 72,8'i, sağcılarının % 70,9'unun aile ocağına giren aylık gelir 5000 liranın altındaydı. Bu göstergeler, bu genç-

¹⁰ Akdağ, s. 383.

¹¹ Doğu Ergil, *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, (Ank., Turhan Kitabevi, 1980), s. 112-36.

lerin yoksul ya da hayli mütevazî, aynı zamanda —taşra kökenli oldukları için— muhtemelen okuma geleneği bulunmayan, çok çocuklu ailelere mensup olduklarını gösterir veya buna işaret sayılabilir. Eylemci olmasalar dahi, Türkiye’de bu olumsuz koşullardaki öğrencilerin başarılı öğrenci olmaları kolay olmasa gerektir. Üstelik, mezun olduklarını varsaysak, öğrenimini yaptıkları dalda bir iş bulabilmeleri ihtimali, fazla rekabetten ötürü, hayli zayıftır. İşte bu koşulların bu gençleri eyleme ittiğini söylemek mümkün görünüyor. Nitekim İtalya’da, Kızıl Tugay hareketi gibi öğrenci eylemciliğinin, üniversitelerde aşırı bir yığılmanın sonucu olduğunu duyuyoruz.

Bugün de, o zaman olduğu gibi, bir nüfus fazlalığı söz konusudur. Yurt dışına işçi ihraç etmek gibi bir subaba malikiz ama, bu kapının son zamanlarda hayli kısılmış olduğu görülüyor. Gerçi bugün sanayimiz var, çağdaş tarım yöntemleri sayesinde eskisinden çok daha fazla ürün alabiliyoruz ama, nüfus artışı da parmak ısırtacak bir derecede. Üstelik Türkiye, içine yuvarlandığı iktisadî buhran dolayısıyla İMF reçetelerini uygulamak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla, kamu yatırımlarını iyice azaltan, deflasyoncu, ihracatı teşvik edici bir siyaset uygulanmaktadır. Bu sayede Türkiye’nin bir Formoza, Güney Kore, Japonya gibi bol ihracat yapan, böylece de yüklü petrol faturalarını ödeyebilen bir ülkeye dönüşmesi bekleniyor. Her şey bizim için ateş pahası olacak, yabancı ülkeler için ucuz olacak, yemeyeceğiz, içmeyeceğiz, ihraç edeceğiz. İyi de, ihracat elastikiyetimiz o denli yüksek mi ki, ihracatı ötedenberi sınırlı olmuş olan bu ülke birdenbire büyük bir ihracatçı olabilsin? Dış ticaret geleneklerimiz, örgütlerimiz, temaslarımız, altyapımız, özetle, şartlarımız buna elverişli mi? Ben pek sanmıyorum. Belki zamanla bunlar gelişebilir, ama siyasal ve toplumsal düzenimiz, zaten boğaz boğaza geçmiş halkımız bu denli sıkıya gelebilir mi?

Evet, bugün de, Osmanlı kargaşalığı dönemindeki gibi ağır bir enflasyon durumu yaşamaktayız. Burada, son yıllar boyunca Türkiye’de fiyatların nasıl dikine tırmanmış olduğunu göstermenin gereksiz olacağını sanıyorum.

Görülüyor ki Osmanlı kargaşalığı ile bugünkü kargaşalık arasında önemli benzerlikler vardır. İki olay da uzun sürmüş, sert ve kanlı, ya da yumuşak ve anlayışlı tedbirlere cevap vermemiştir. Dolayısıyla iki olayda da, komplocu açıklamalar, ve bunun doğrultusunda alınan tedbirler, tamamen yanlış olmasa da, işin esasına inmekten uzak kalmıştır. Olay, temelde, toplumsal-iktisadî bir olaydır. Her iki durumda bir nüfus patlaması söz konusudur. Nüfus patlaması yüksek eğitim kurumlarının aşırı kalabalıklaşmasına, bu da öğrencileri eylemciliğe itmiştir. Nüfus artışı ik-

tisadî kaynakları zorlamış, geçim sıkıntısına, işsizliğe, iktisadî bunalıma yol açmıştır. O dönemde ticaret yollarının açık denizlere kayması, bugün yurt dışından gelen işçi dövizlerinin azalması, petrol faturasının OPEC tarafından kabartılmış olması gibi başka etkenler iktisadî bunalımı büt-bütün şiddetlendirmiştir. O zaman yeni dünyadan gelen altın ve gümüşler,¹² taşıyış işlemleri yüzünden, bugün de hesapsız para basma, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerini düşürmek yüzünden toplum düzenini adamakıllı sarsan ileri boyutlu bir enflasyon söz konusudur. Her iki olayda öğrenci olayları olarak başlayan kargaşalık, bütün topluma yayılmıştır. Nihayet, her iki kargaşalık, arada yüzyıllar bulunmakla birlikte, aynı coğrafyada ve aynı halk arasında cereyan etmiştir. Bu bakımlardan 16.-17. yüzyıllardaki kargaşalıkla bugünkü kargaşalığı karşılaştırmakta yarar vardır.

Bunun yanında önemli bazı farkları da vurgulamamazlık edemeyiz. Halk aynı halktır, ama Türkiye bugünkü 20. yüzyıl teknolojisinden, çok daha etkili ve yatırımcı bir devletten, en az yüzyıldır yapılan yatırımlardan, önemli ölçüde kapitalist üretim biçiminden yararlanmaktadır. Onun için bugünkü kargaşalığın o dönemin kargaşalığı gibi 1,5 yüzyıl gibi çok uzun bir zaman sürmesi gerekmez. Yeter ki doğru teşhis konulsun, doğru tedbirler uygulanabilsin.

Alınabilecek Tedbirler: Yukarıdaki tahliller doğruysa şu yönlerde alınacak tedbirlerin Türkiye'deki kargaşalık ortamını hafifleteceği, hattâ uzun vadede kaldıracağı tahmin edilebilir.

I. A. Türkiye'de pek aşırı olan nüfusun çoğalma hızı bir an önce azaltılmalıdır. Doğum kontrolü veya başka yollardan bunu sağlamazsak, nüfusumuz maalesef 'birbirini yiyerek' kendini azaltmak yoluna gidecektir.

B. Buna koşul olarak, kargaşalığın kadrolarını büyük ölçüde sağlamağa devam eden 'lumpen öğrenciliğe' son verilmelidir. Lumpen öğrenci, mezun olsa dahi eğitimini yaptığı meslekte ciddi iş bulma beklentisi olmayan, 'havanda su döven' öğrencidir. Bu şartlarda lumpen öğrenci yaratılmak, asayiş dinamiklemek, halkımızın fabrika, hastane, yol, su gibi ihtiyaçlarına cevap vermekten vazgeçmek anlamını taşımaktadır¹³. Her daldaki personel ihtiyacına göre, o dalın eğitimine kaç öğrencinin alınacağı ciddi araştırmalarla saptanmalıdır. Ayrıca, üniversiteye giremeyen büyük yığınların da tehlikesi gözönünde tutularak, liselere alınan öğrenci sayısı azaltılmalı, bu sayede elde edilecek mekânlarda meslek eğitimi okul-

¹² Braudel, s. 521-4.

¹³ Güneri Akalın, Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması, (Ank., Siyasal Bilgiler Fakültesi Y., 1980).

ları ve kursları açılmalıdır. Nitekim Avrupa'nın birçok ülkelerinde çocukların ne olacağı ortaokul sonunda saptanmaktadır. Bunu saptamanın en doğru yolu, ortaokul sonunda, başka okullardan gelecek mümeyyizlerin denetiminde yapılacak isim yerleri kapalı, yazılı, ortaokul bitirme sınavları olacaktır. Test usulünün eğitimin en önemli ürünü olan yazı yazma yeteneğini ölçemediği için yetersiz bir sınav usulü olduğu kabul edilmelidir.

C. Yatırımlar, köyden kente göçü frenleyecek biçimde yönlendirilmelidir.

II. İktisadî alanda Türkiye'deki bunalımı keskinleştirmekten başka bir işe yaramayacak gibi görünen İMF boyunduruğuna son verilmelidir. Bir an önce petrole olan bağımlılık azaltılmalıdır. Kömür üretim ve dağıtımını hızla çoğaltmak için her tedbire başvurulacak bir seferberliğe gidilmelidir. TKİ, Karayolları gibi, iş çıkarabilen bir örgüt haline getirilmelidir. Aynı seferberlik hidroelektrik ve termik santrallerinin inşasında, petrol araştırma ve üretiminde yapılmalıdır. Buna koşul olarak, üretimin hiç aksamamasını ya da asgarî ölçüde aksamasını sağlayacak tarzda petrol ve elektrik tüketimi denetlenmeli ya da tayınlanmalıdır.

Enflasyon yavaşlatılmalı, fakat üretimi ve yatırımları azaltmak pahasına değil. İhracat mutlaka teşvik edilmeli, fakat bunun yanında ithalat ikamesinin de değerli bir tedbir olduğu unutulmamalıdır.

Devalüasyonun bir enflasyon kaynağı olduğu düşünülerek, devalüasyonlar 'vahşi' değil, 'hesaplı kitaplı' olmalıdır.

Türkiye'deki otomotiv sanayiinin sırtımızda bir kambur olup olmadığı incelenmeli, kambursa, bu duruma son verecek tedbirler alınmalıdır.

Acil enerji darboğazı aşıldığında Türkiye a) tarım ve hayvancılık, b) demir ve deniz yolları, c) 'fabrika yapan fabrikalar' alanlarında atılım yapmalıdır.